№ 151 Օգոստոսի 19 Հինգշաբթի 1882 Օգոստոսի 19 Հինգշաբթի № 151

ՏԱՍՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջին հայոց ուսուցչական ժողով։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ խմբագրին։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Գերմանիայից։ Նամակ Պարսկաստանից։ — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Ընդհանուր ուսուցչական ժողով Թիֆլիսում։

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅՈՑ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Վաղը բացվելու է առաջին հայոց ընդհանուր ուսուցչական ժողով։

Մենք, առհասարակ, սովորութիւն չունենք ոչ մի բանի մէջ չափից դուրս օպտիմիստ լինել, այսինքն ամեն բանի վրա լաւ տեսակէտից նայել, որ և է բանի վրա անչափ մեծ յոյսեր դնել, օրօրել մեզ խաբուսիկ յոյսերով։

Ոչինչ այնքան վնասակար չէ, որքան անձնախաբութիւնը, կամ անչափ մեծ օպտիմիզմ։ Այդ տեսակ տրամադրութեանը շատ հեշտ կերպով կարող է հետևել կատարեալ յուսահատութիւնը....

Ճանաչելով հային, ինչպէս շատ անգամ ասել ենք, այժմ էլ նոյնը կը կրկնենք, թէ մենք իւրաքանչիւր հային ջոկ վեր առած, անչափ ընդարձակ ձիրքերով, մեծ ընդունակութիւններով մի էակ ենք համարում։ Բայց միասին վեր առած, հայ հասարակութիւնը, որպէս հաւաքական մի մարմին, ընկերական ոգուց, համերաշխական զգացմունքից, համագործական ոյժից զուրկ մի ազգ է։

Այդ է պատճառը որ ամեն բան ինչ որ սկսում է հայ անհատը, անկախ ընկերական կազմակերպութիւնից միշտ լաւ է աջողվում, իսկ ընկերութեամբ սկսածը երբէք չէ աջողվում նրան։ Բոլոր գործերը, ձեռնարկութիւններն ու հիմնարկութիւնները, որոնք ղեկավարվում են հայերի մէջ ինքնակամ կերպով մի անհատի ձեռքով,— լաւ են աջողվում։ Իսկ մեր ընկերութիւններից ոչ մինը չէ աջողվում։

Այդ է գուցէ պատճառը որ հայը օտար շրջանում ջոկվում, յայտնվում է, իսկ իր ցեղակիցների մէջ, որպէս ամբողջ ընկերակցութեան, հասարակութեան մի անդամ, կորչում է, կրաւորական դեր է խաղում, մինչև որ յանձն չէ առնում մի գործ, որ իր բնաւորութեամբ կատարելապէս անկախ դիրք ունենար ընկերակցական ազդեցութենից։

Ուսուցչական հայոց ընդհանուր ժողովը այն ձեռնարկութիւններից մինն է, որ հիմնված է ընկերական, հաւաքական ոյժի համագործութեան վրա, ուրեմն իսկ և իսկ այն ձեռնարկութիւններից մին, որի իրագործելը ամենից քիչ է աջողվում հայերին։

Զանազան տեղերից, զանազան կլիմայական, տնտեսական, հասարակական, առողջապահական և տեղագրական պայմաններն ունեցող քաղաքներից ու գիւղերից են հաւաքվել ուսուցիչները բացվելի ուսուցչական ժողովին ներկայ գտնվելու համար։ Իւրաքանչիւրը նրանից ունի իր փորձառութիւնը, իր կեանքում արած դիտողութիւնների պաշարը....

Ամենին լսել ուշադրութեամբ, դէպի ամենի կարծիքը, համոզմունքը յարգանքով և համբերողութեամբ վերաբերվել, իւրաքանչիւրի անձնական փորձառութիւնը, նրա հաւաքած բազմամեայ դիտողութիւնների պաշարը, նրա գործնական հայեացքները ի նկատի առնել, փորձը համեմատել թէօրիայի հետ, այդ բոլոր, միմեանցից անկապ, թէև իւրաքանչիւրը առանձին վեր առած, թանգագին տեղեկութիւնները վերաստուգել և լուսաւորել աւելի քաղաքակիրթ ազգերից մշակված գիտութեան լոյսով և այդ ամենից դուրս բերել մի ընդհանուր համոզմունք, մի ընդհանուր հայեացք, որ և միջոց կը տայ մշակել բոլոր հայոց ազգային դպրոցների համար մի ընդհանուր պրօգրամ, մի ընդհանուր ծրագիր,—դա է այն դժուար խնդիրը, որ մեր կարծիքով ներկայանում է ուսուցչական ժողովի ղեկավարներին։

Հայը, առհասարակ, շատ լաւ գիտէ անպայման հպատակվել, գիտէ նոյնպէս և հրամայել։ Բայց խորհրդակցել բազմութեան հետ, ունկընդիր լինել բազմութեան միջից յայտնվող ամենատարբեր, ամենաբազմակողմանի, շատ անգամ միմեանց կատարելապէս հակասող մտքերին և այդ բոլոր մտքերից և կարծիքներից դուրս բերել մի միջին, հաշտեցնող գաղափար, ձևակերպել, կազմակերպել մեծամասնութիւնից յայտնած համոզմունքներին համապատասխանող մի իդէալ—այդ բանին հայը սովոր չէ։

Նոյն իսկ դա է այն դժուար խնդիրը, որ պահանջվում է Ուսուցչական ընդհանուր ժողովի պէս մի հաւաքական մարմին ղեկավարողներից։

Արդեօք կը կարողանան նրանք այդ իրանց ստանձնած պաշտօնը կատարել,—մենք չը գիտենք։

Հաւանական է որ ինչպէս ամեն մի հաւաքական, ընկերակցական գործ հայերի մէջ թերի ու պակասաւոր է լինում, նոյնքան թերի, պակասաւոր կը լինի և վաղը բացվելի ուսուցչական ժողովի գործունէութեան վերջնական արդիւնքը։

Բայց փոյթ չէ։

Ձգտել և սխալվել միշտ աւելի լաւ է, քան թէ սխալվելուց վախենալով ոչինչ բանին ձգտելու ջանք չանել։

Եթէ այսօր Թիֆլիսում գումարված հայոց ընդհանուր ուսուցչական ժողովի գործունէութիւնը չի էլ ունենայ որ և է դրական, շօշափելի արդիւնք, նա դարձեալ այն մեծ օգուտը կունենայ և այն մեծ օգուտը կը տայ այլ և այլ տեղերից գումարված հայոց դպրոցների ներկայացուցիչների անձնական զարգացմանը մասնաւորապէս և հայոց դպրոցական գործին ընդհանրապէս, որ միջոց կը տայ մեր բոլոր դպրոցական գործողներին միմեանց հետ ծանօթանալ, միմեանց մէջ փոխանակել իրանց մտքերը, վարժվել ապագայ համերաշխ, ընկերական, աւելի արդիւնաւոր գործունէութեան համար։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 17 օգոստոսի

Առաջիկայ հայոց ընդհանուր ուսուցչական ժողովի պարապմունքների մասին ես հաստատ տեղեկութիւն չունենալով միմիայն մեր լրագրութեան մէջ այդ ժողովի վերաբերմամբ գրված զանազան յօդուածներից իմանում եմ, որ ժողովի պարապմունքների շարքում նշանաւոր տեղ պիտի բռնէ հայոց ծխական ուսումնարանների ծրագրի հարցը։ Շատ փափագելի է, որ այդ հարցը ստանար մի այնպիսի լուծում, որից սպասելի լինէր մեզ, խեղճ գիւղացիներիս համար, մի ակնյայտնի օգուտ։

Թէև կուրութիւն կը լինէր մեր ուսումնարաններից տալիք օգուտը միմիայն ծրագրից սպասել, քանի որ նրանք, ուսումնարանները, ապահովված

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Ամենից առաջ հարկաւոր է այստեղ խոստովանել, որ մի առանձին ուրախութիւն է մեզ համար, որ մենք շատերի հետ կարող ենք մեր մտքերը և կարծիքները արտայայտել «Մշակի» մէջ։ Այդ լրագրի առանձին յատկանիշներից և գերագոյն առաւելութիւններից մէկն էլ այն է, որ նա որոշվում է իր ուրոյն, ինքնագոյ ուղղութեամբ, առանց ստորադրված լինելու այս և այն անձի, այս և այն մարդու ճնշմանը։ Լրագրի այս կերպ բնաւորութիւնը հրապոյր է կարդում ինքն ըստ ինքեան բազմադիմի և բազմազան հայերին երևան գալ իրանց կարծիքներով, մտքերով, խորհրդածութիւններով և նպաստել ընդհանուր ազգաշինութեան ու բարոյական վերածնութեան գործին։ Իսկ բազմամասնեայ կարծիքների միմեանց շփվելուց և զարկվելուց յառաջանում է այն լոյսը, որը թշնամի է և հալածող թանձր խաւարի։—Բայց դառնանք ուղղակի խնդրին։ Վաղը միւս օրը բացվում է արդէն ուսուցչական ժողովը և սկսվում է նրա գործունէութիւնը. ուրեմն այս տողերը կարդալիս դեռ ևս մենք գտնվում ենք գործի սկզբին։ Երկու տարի առաջ, ինչպէս յայտնի է, մի փոքրաթիւ ուսուցիչների խումբ պատահական կերպով ծնեց իր մէջ ընդհանուր ուսուցչական ժողով կազմելու բաղդաւոր միտքը. այն օրից մինչև այսօր զբաղվել են մարդիկ գլուխ բերելու մի այսպիսի ականաւոր գործ. գլխաւոր աշխատանքը ընկել է յարգ. յանձնաժողովի վրա, որի ուշիմ և գործունեայ նախագահի սրտանուէր աջակցութեամբ այսօր աւարտված է համարվում նախապատրաստական գործերի համարեա մեծագոյն մասը։ Ներկայ ուսուցչական ժողովը արդէն երկրորդն է ըստ կարգի և ձևի, բայց մի և նոյն ժամանակ առաջինն է իր յատկութեամբ և պատրաստութիւններով։ 1874 թ. ուսուցչական ժողովը սկզբնաւորութեամբ նախկին թեմ. վերատեսուչ արժ. տէր-Ստեփաննոսի—մի պատահական և մասնաւոր գործ էր. նրա համար մի տարի առաջ նախապատրաստիչ յանձնաժողով չը կար. նա ընդհանուր չէր և չունէր այն միջոցները և մեծութիւնը ինչ որ ներկայինն է. հասկանալի է, որ ներկայ ուսուցչական ժողովի արդիւնքը անհամեմատ աւելի մեծ պէտք է լինի և աւելի բազմամասնեայ առաջվանից։ Այս հանգամանքը անտարակոյս առաւել ևս ծանրացնում է գործին գլուխ կանգնած մարդիկների պարտքը. նոքա բնականապէս պէտք է առաւել զգաստ, լուրջ և շրջահայեաց կերպով տանեն սկսած գործը, որպէս զի այդ բոլորը չը վերջանայ մի սնափառ աղմուկով։ Իսկ սորա համար հարկաւոր էր, որ ասպարէզ դուրս գային մեր բոլոր ազգային լուսաւորութեան և կրթութեան նախանձախնդիրները իրանց մտքերով, կարծիքներով և խորհրդածութիւններով. սորա համար նոյնպէս հարկաւոր է, որ կանաչ-կապոյտ սեղանների շուրջը բազմող բազկաթոռների վրա սար ստին զարդող և մեծահնչիւն տիտղոս կրողները վայր գան իրանց անտեղի բարձրութիւնից և փարատեն սպառւ իրանց վրայից կանխակալ և տիրապետող այն մոլի կարծիքները, որ երբ համալսարանի պատերի մէջ մի քանի տարի այցելողներն են այն եգիպտական քուրմերը, որոնց միայն յանձնված է ի վերուստ գիտութեանց բանալին։ Ու անյայտ չէ ամենիս՝ թէ ինչպէս համալսարանի արևով երդվում են, նրա ֆիրմայով պարծենում են մեր չորս բոլորը վժվժող բազմաթիւ ուսած և փքած մարդիկ, որոնց ընդհանուր գումարը հաւասար է մի մեծ դատարկ զրօի։

Այս մի և նոյն անձինք մի և նոյն ժամանակ իրանց գործունէութեամբ կտրել են միայն և վայր են գցել այն վսեմ հիմնարկութեան անունը, որի մէջ նոքա մտել են հոտ քաշելու միայն և ընդ սմին այն անձանց պատիւը, որոնք քրտնել են այդ տաճարի մէջ իսկական լուսով լուսաւորվելու։ Անհերքելի իրողութիւն է, որ ընդարձակ ծալպականներին, հեզգ և ամեն տակունութիւնից զուրկ թուլամորթներին համալսարանը անզօր է իմացականութիւն մատակարարել. համալսարանը միայն զարգացնում է և ընդլայնում է ունեցած ընդունակութիւնները և ոյժերը. նա աւելացնում է ունեցածի վրա և հաստացնում է ունակութիւն ունեցողների միտքը նորանոր տեղեկութիւններով։ Այս է պատճառը, որ մենք, մեր առօրեայ կեցութեան մէջ, շատ լաւ տեսնում ենք՝ թէ ինչպէս շատ տեղ նիհար եզները կլանում են պարարտ եզներին... Մի այսպիսի յայտնի իրողութեան յիշատակութիւն մեր կողմից այս յօդուածում ունի իր զօրաւոր առիթները. գործը արդիւնաւոր կացուցանելու համար ուսուցչական ժողովում հարկաւոր է, որ մեր բոլոր դպրոցական գործողները վարէին իրանց անկախ և ազատական ոգով, բացէին իրանց սիրտը և յայտնէին իրանց սեպհական դիտողութիւնները, խորհրդածութիւնները և մտքերը, որ նոքա կուլ չը գնային մեծահնչիւն տիտղոս կրողների դատարկութեան առաջ, որ նոքա թօթափէին վերջապէս իրանցից կրաւորական, պասսիվ, ստրկացնող լուծը և մտածէին, խօսէին, վճռէին և գործէին անկախ, ազատ, սեպհական ուղեղով, սեպհական գլխով։ Ու մեր շուրջը փոքր չէ այն ագռաւների թիւը, որոնք գոյնզգոյն թռչունների փետուրները գողացած իրանց վրա, սիրամարգի տեղ են վաճառում իրանց միամիտ և պարզամիտ մեծամասնութեան վրա։

Մեզանից շատերը սիրում են ասել, որ այս ինչ երևելի անձը այսպէս է ասել. թէ այս խօսքերը Կիկերոնի խօսքերն են, թէ Բօկլը այսպէս է կարծում, բայց թէ մենք ինչպէս ենք կարծում, մեր սեպհական դատողութիւնը և խօսքերը որոնք են,—այդ մեզ չէ հետաքրքրում. մենք միայն սովոր ենք թութակի պէս անգիր առնել և կրկնել սորա և նորա կարծիքը, առանց աշխատելու ունենալ մեր սեպհականը։ Այն ինչ այս տեսակ անճոռնի երևոյթ կարող է տարտամեցնել և ապարդիւն դարձնել մեր բոլոր գործերը։ Մանաւանդ ուսման մէջ կրթութեան նպատակը ազատ և ինքնագոյ զարգացումն է մանկան

ղրութիւն չեն ունենայ, բայց միթէ քիչ կան, եթէ ոչ կատարեալ, գոնէ բաւականին ապահոված ծխական ուսումնարաններ, որոնք նոյնպէս չեն տալիս այն սպասելի օգուտը: Բացի այդ էլ ծրագիր ասելով ես չեմ հասկանում միայն ուսումնարաններում ուսանելիք առարկաների կամ դասագրքերի ցուցակը և կամ դասերի քանակութեան կամ տևողութեան սահմանները և այլն, այլ «ուսումնարանների ծրագիր կազմել» ասելով ես հասկանում եմ ուսումնարաններին տալ մի որոշ ուղղութիւն, որով նրանք կարողանային ծառայել մի որոշ նպատակի համար:

Թէ մեր ծխական ուսումնարանները մինչև այժմ զուրկ են եղել այդ որոշ ուղղութիւնից, դրան պարզ ապացոյց կարող է լինել այն հանգամանքը, որ մենք տեսնում ենք այնքան բազմութեամբ գաւառացի երեխաներ Թիֆլիսի թէ Ներսիսեան դպրանոցի և թէ այլ պետական կամ մասնաւոր ուսումնարանների ստորին դասատներում (ես չեմ յիշում բարձր դասատներում ուսանողները): Ինչն է ստիպում այդ թշուառ երեխաներին իրանց դեռահաս, 6—7 տարեկան հասակներում, խլել իրանց մայրենի ծոցից և ձգել պանդխտութեան թշուառորէն, սպանիչ ազդեցութեան տակ: Այս հանգամանքին եթէ ուրիշները ուրիշ մեկնութիւն էլ տան, բայց ես կասեմ որ գլխաւոր պատճառն այն է, որ մեր ծխական ուսումնարանները չունենալով մի յայտնի ծրագիր, մի որոշ ուղղութիւն, չեն կարողանում մատակարարել իրանց սաներին այն սկզբնական գիտութիւնները, որ պահանջվում են միջնակարգ ուսումնարանների ստորին դասատներում:

Որքան բաղդաւոր կը լինէին մեր գաւառացի ուսման ծարաւ մանուկները՝ եթէ այդ սկզբնական գիտութիւնները կարողանային ստանալ իրանց մայրենի երկրում, իրանց ծնողաց հովանաւորութեան տակ, մինչև որ նրանց հասակները կը ներէին պանդխտել՝ միջնակարգ ուսումնարաններում շարունակելու իրանց ուսումը:

Ահա այս մասին է իմ նկատողութիւնը և լիայոյս եմ որ մեր յարգելի ուսուցիչները կաշխատեն հէնց այս առաջի անգամին լուծում տալ այս կարևոր և փափուկ հարցին:

Թէ ինչ տեսակ ծրագիր է հարկաւոր մշակել, իմ կարծիքով, մեր ծխական ուսումնարանների համար՝ այդ մասին իմ միտքը արդէն վերև գրածից հասկանալի է, որը աւելի ես պարզաբանելով կասեմ, որ մեր ծխական ուսումնարանների մէջ աւանդելի ուսումը այնպէս պէտք է յարմարեցրած լինի, որ նրանցից դուրս եկող մանուկները կարողանային ընդունվել Ներսիսեան դպրանոցի երրորդ, կամ երկրորդ դասատնում և կամ գիմնազիայի ու րէալական ուսումնարանի, եթէ ոչ երկրորդ, գոնէ առաջին դասատներում: իսկ այն աշակերտների համար էլ, որոնք բարձրակարգ ուսումնարան մտնելու մտադիր չեն լինի, աւելորդ մի կամ երկու դասատուն պէտք է լինի, որոնց մէջ նրանք, վերև նշանակեալ դասընթացը աւարտելուց յետոյ, ստանային մի ընդհանուր, ամփոփ ուսում:

Այժմ խօսքս դէպի մեր գաւառական հասարակութիւնները ուղղելով՝ հրաւիրում եմ նրանց խորին ուշադրութիւնը այս հանգամանքի վրա. եթէ իրանց մանուկներին Թիֆլիսում ուսուցանելու համար աւելորդութեամբ մսխած փողն էլ չեն խնայում, գոնէ խնայեն իրանց զաւակներին, որոնց այնպէս անժամանակ ձգում են պանդխտութեան հազար ու մի փորձութիւնների տակ: Թող միանան, հաստատեն, բարեկարգեն իրանց ուսումնարանները, հրաւիրեն հմուտ ուսուցիչներ, տան ուսումնարանին պատշաճաւոր ուղղութիւն և իրանց 6—7 ամեայ զաւակներին, Թիֆլիսի կամ մի այլ տեղի միջնակարգ ուսումնարանների պատրաստական կամ առաջին դասատներում 3—4 տարի իզուր տանջելու փոխանակ՝ այդ դասատներում ուսանելիք դասընթացը իրանց մօտ ուսանել տան ու այնուհետև ուղարկեն միջնակարգ ուսումնարաններում շարունակելու:

Սրա վրա ես առանձնապէս հրաւիրում եմ ագուլեցիների ուշադրութիւնը, որտեղացի երեխաները այժմս Թիֆլիսում, շատ չեմ սխալվի եթէ ասեմ, հարիւրի չափ կարելի է համարել և իւրաքանչիւր տարի էլ տասնեակներով են գալիս: Նրանք ունեն և կարող են ունենալ (վերին և ներքին ագուլեցիները) կատարեալ ապահոված ուսումնարաններ, հարկաւոր է միայն փոքր ինչ աւելի եռանդ, փոքր ինչ աւելի համերաշխութիւն—և նրանք կարող են այս բանի մէջ առաջին օրինակ լինել միւս գաւառացիների համար, յօգուտ իրանց սեպհական շահերին և իրանց սեպհական զաւակներին:

Գիւղացի

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

—

Բէրլին, 12/8. 82

Վաղուց է, որ ոչ մի գիտնական այնքան մանրամասնօրէն չէ հետաքրքրվել Կովկասով, որքան արել է վերջին ժամանակներում պրոֆէսսոր Վիրխով: Մի գարմանք ուրեմն, որ և այսօրվայ նամակս նրա հետազօտութիւնների մասին զեկուցումն տալուն պիտի նուիրեմ:

Պ. Վիրխով, ինչպէս առիթ ունեցայ յիշել նախընթաց նամակներիս մինի մէջ, առաջին անգամ խօսելով Կովկասեան նախապատմական ժամանակների մասին, մեր անթրոպոլոգիական (մարդաբանական) ընկերութեան մի նիստում, դեռ տուած չէր իր հաւաքածուների մեծագոյն մասը և ստիպվեցաւ սահմանափակել իր խօսքը միայն այն հետազօտութիւններով, որ նրան յաջողեցաւ անել օսերի երկրում, Կոբան գիւղի մէջ:—Այս նրա հետազօտութիւնների մասին ոչ միայն ես առիթ ունեցայ խօսել, այլ և «Մշակի» խմբագրութեան կողմից մի քանի նկատողութիւններ տըպվեցան այն առիթով, երբ խմբագրութեան մէջ ստացվեցաւ պ. Վիրխովի տուած դասախօսութիւնը: Այս անգամ նոյն ընկերութեան, արձակուրդներից առաջ կայացած վերջին նիստում, գիտնական պրոֆէսսորը կարողացաւ մեզ ներկայացնել ոչ միայն զանազան իրեղէններ, որ նա ինքն հաւաքել էր նախապատմական գերեզմանատեղերի մէջ, այլ և շատ գագաթներ Կովկասի նախկին բնակիչների և այս նիւթը առիթ տուեց դասախօսին մի քանի համեմատական նկատողութիւններ հաղորդել առաջվայ և այժմեան կովկասեցի ազգաբնակութեան մասին:

Նախ և առաջ մի հետաքրքիր իրողութիւն՝ դասախօսը ցոյց տուեց Կովկասեան ասեղներ, որոնց նպատակն էր ըստ երևոյթի շորը բռնել կամ կապել. դրանք մի զարմանալի նմանութիւն ունեն այն ասեղների հետ, որք ճանապարհորդներ բերել էին Էկուադորից և Արաւկանիայից: Դրանից ի հարկէ չը պէտք է եզրակացնել, որ այս ամերիկային երկիրների բնակիչները մի ցեղական ազգականութիւն կամ առևտրական յարաբերութիւն ունէին հին կովկասեան բնակիչների հետ, այլ դա հաստատում է այն իրողութիւնը, որ քանի անգամ վաւերացված է եղել ցեղագիրների կողմից, թէ մարդկութիւնը շատ տեղերում, զարգացման նոյն աստիճանի վրա գտնվելով, նոյն, կամ նման արհեստների արդիւնքներ է յառաջացրել: Այս արդիւնքները իրար ժամանակակից չեն անշուշտ, այլ միայն հետքեր են կուլտուրայի նոյն աստիճանի:

Անդրկովկասում պ. Վիրխով գլխաւորապէս երեք գերեզմանատեղերի հետ ծանօթացաւ: Ամենահարուստը նրանցից անկասկած այն է, որ գըտաւ պ. Բայէրն Մցխեթի մօտ և որի մէջ գերեզմանները երկու զանազան ժամանակներին են վերաբերվում: Նրանցից մի քանիսները շրջապատած են տաշած քարերով, իսկ միւսներ, աւելի հիները գմբէթային ձև ունեն և այդ վերջինների մէջ թաղածները նստած դրութեան մէջ էին գտնվում: Ուրիշները վերաբերվում են արդէն պատմական և մինչև անգամ մասամբ քրիստոնէական ժամանակներին և այդ կարելի է ստուգել նրանց մէջ գտնված բիւզանդական դրամների հիման վրա:

Բոլոր իր տեսած գերեզմանատեղերից, դասախօսը համարում է Դուշէթի մօտ գտնվողը ամենանոր: Այն ինչ Սարտաչալայի մօտ եղածը պէտք է վերաբերել նոյն ժամանակին ինչպէս Մցխեթինը, որովհետև դորա մէջ էլ գտնվեցան նոյն տեսակի բրօնզային իրեղէններ և կվարցի զանազան տեսակներից, մանաւանդ կարմիրից (karneol) շինած զարդարանքներ:

Գագաթներից շատերը շատ նմանվում են Կէրչի մօտ գտնվածներին և նոյնպէս այն օրինակներին, որ պրօֆէսսոր Ֆրիչ բերել էր մի քանի տարի սորանից առաջ Պարսկաստանից: Դրանք երկար ձև ունեն—մակրօկէֆալներ (մեծագլուխ) են, ինչպէս դրանց արդէն Հիպպօկրատէս էր անուանել, և նման են ինկաների գլուխներին (Inca—Պէրու երկրի հին բնակիչները, որք տիրապետում էին այդ երկիրը սպանիական նուաճումից առաջ): Այդ գագաթների թւում կային և երեխաներին պատկանածներ, որոնց վրա անկասկած երևում են արհեստական ձևակերպութեան հետքերը և ազդեցութիւնը: Այս մակրօկէֆալ ձևը գլխաւորապէս յատուկ է Մցխէթի և Սարտաչալայի մէջ գտնված գագաթներին, մինչ որ այլ գերեզմանատեղիներում այդ ձևը մեծամասնութիւն չէ կազմում, իսկ Կոբանի մէջ, օսերի երկրում, բոլորովին բացակայ է:

Մի այլ գերեզմանատեղի Վրաստանում իր մէջ պարունակում էր միայն բրախիկէֆալներ (կարճագլուխներ) ինչպէս և Կոբանը: Ուշադրութեան արժանի է, որ ամբողջ Կովկասում ոչ մի ցեղ չը կայ այժմ, որ այդ ձևն ունենար, բացի այժմեան օսերից և պարսիկներից, այնպէս որ հաւանական է ընդունել, թէ օսերի երկրում գտնվող նախապատմական գագաթները նոյն ցեղի մարդկերանց էին պատկանում ինչպէս և նրա այժմեան բնակիչները: Բացի այս երկու յիշված ցեղերից Կովկասում մնացածները մի միջակ տեղ են բռնում կարճագլխների և միջակագլխների (mesokephalen) մէջ և միայն իմէրէթցիները ամենաշատ մօտենում են եւրօպական ամենատարածված ձևին, դոլիխօկէֆալներին (երկարագլուխ): Իմէրէթի բնակիչները դասախօսի կարծիքով բոլոր Կովկասի բնակիչներից իրանց մարմնի վերաբերութեամբ ամենակատարեալ ցեղ են ներկայացնում և մասամբ նըրանց հաւասարացնել կարելի է աջարցիներին:

Կէրչի մէջ մի կողմից և Մցխեթի մէջ միւս կողմից գտնված գագաթների նմանութիւնից դասախօսը չէ ուզում հետևացնել որ նոյն ազգն էր բնակվում մի ժամանակ այդ երկու երկիրներում, Ղրիմի և Կովկասի մէջ—նրա կարծիքով կովկասեցիների մակրօկէֆալ լինելը աւելի արհեստական պատճառներից է յառաջացել, որոնք այժմ էլ շատ տեղ Կովկասում գործածական են, այն է մատաղ հասակում գլուխը պինդ կապելու: Դասախօսը այս մի քանի նկատողութիւններով բաւականացաւ առ ժամանակ, կարճ կերպով ամփոփելով իր հետազօտութիւնների հետևանքները, որոնց մանրամասն նկարագիրը նա տպագրելու է կարճ միջոցում:

Նամակս դեռ չուղարկած, կարդացի լրագրներում...

հոգեկան ընդունակութիւնների. իսկ ուսուցիչը, որ ինքը չունի ազատ ոգի, ազատ զարգացումն, ինչպէս կարող է տալ աշակերտին այդ. նա, ով կանգնած է, չէ կարող ուրիշին ման ածել. նա, ով ոչինչ ունի, չէ կարող ուրիշին բան տալ:—Այս մի քանի մտքերից յետոյ մենք դառնանք մեզ զբաղեցնող խնդրին՝ ուսուցչական ժողովին:

Մենք հայերս անչափ սիրում ենք ոգևորվել և յափշտակվել այս և այն նոր գործով. իսկ սաստիկ յափշտակվելուց մենք մոլորվում ենք և խաբում ենք ամենից առաջ մեզ. մենք աչքը շինելու տեղ նորան շատ անգամ հիմքից ենք հանում. մենք դեռ ես չենք ճանաչել և խոստովանել նախապահպանութեան գերօրինակ փրկարար զօրութիւնը. մենք ամենևին չենք հոգում նախապահպանել չարիքը, որ կարող է յառաջանալ այս և այն անզգոյշ ձեռնարկութիւնից: Մենք միայն սիրում ենք պարծենալ և հրճվել, որ այս և այն ընկերութիւնը կազմեցինք. այս և այն ձեռնարկութիւնը սկսեցինք, այս և այն հաստատութեան հիմքը դրեցինք. բայց թէ որքան երկար կեանք կունենայ մեր սկսած հաստատութիւնը, որքան ենք մտածել խոհեմ, լուրջ և հաստատ հիմքի վրա կանգնացնել մեր գործը—այդ ամենևին մեզ փոյթ չէ և չէ էլ հետաքրքրում: Բայց երբ որ մեր շինած թղթեայ տները մի հասարակ քամու փչողութիւնից քանդվում են, երբ որ մեր ձեռնարկութիւնները վերջանում են ապարդիւն և անշահաւէտ վախճանով, երբ որ մեր մեծահնչիւն տիտղոսաւորների փայլուն դատարկութիւնը աչկարայ է դառնում, երբ խոստովանում ենք թէ ինչպէս այս և այն անձը կախարդական դիմակը երեսին միմիայն մոգական ֆօկուսներով է արդարացրել հասարակութեան ակնկալութիւնը—այն ժամանակ, այսինքն հարսանիքից յետոյ նոր սկսում ենք ածել զուռնան. ամեն մէկը ըսկսում է մեզանից մի անկիւնում ձեռները խաղցնել օդում, դառնալ ճոռոմաբան, ամենագէտ փիլիսոփայ, նոր յայտնել թէ՝ այս այսպէս պէտք է անէին, թէ այս ինչ գործը Կիրակոսի և Նիկողայոսի բան չէր, թէ առաջ այս պէտք է անէին, այսպէս պէտք է սկսէին, այնպէս պէտք է վերջացնէին և այլն և այլն: Բայց վաղօրօք առաջը առնել մի չարիքի, նախապահպանել այս և այն ձեռնարկութեան ապարդիւն և անաջող ելքը, հետևանքը, վախճանը—այդ չը կայ մեր մէջ: Այն ինչ, ամեն գործում անման և մեծ նշանակութիւն ունի նախապահպանութիւն ասած բանը: Այսպէս օրինակ հարկաւոր է, որ մէկը մանգալիս նախապահպանէ իրան ոտը հորում գցելուց, կամ քարին զարկելուց և ոչ թէ ընկնելուց և գլուխը պատռելուց յետոյ նոր սկսէ առողջանալու միջոցներ որոնել: Հարկաւոր է օրինակ, մի երկիր նախապահպանել մի չարիքից՝ օրինակ ժանտախտից և ոչ թէ այդ ախտը տարածվելուց յետոյ նոր սկսել աղմուկներ, աղաղակներ բարձրացնել, գլուխ կոտրել միջոցների համար. իսկ շատ անգամ այդ միջոցները անզօր և ապարդիւն են լինում, և փրկութիւնը ձեռք է բերվում մեծամեծ զոհերով:

Այժմ մեզ պէտք է դառնալ օրական խնդրին: Հարցնում ենք. նախապահպանել ենք արդեօք մեր ուսուցչական ժողովը անաջող ելքից, ապարդիւն վախճանից. բայց ուր են մինչև այսօր այն բազմաթիւ կարծիքները, հայեացքները և դատողութիւնները, որ մենք պէտք է կարդայինք լրագիրներում. ուր են մինչև այսօր մեր դպրոցական վարժարանների ջերմագին մասնակցութիւնը և վիճաբանութիւնը մի այսպիսի պանծալի ձեռնարկութեան մէջ. ուր է մինչև այսօր ժողովի պարապմանց ծրագիրը, որի մէջ պէտք է կարդայինք ժողովի պարապմանց խնդիրները ամփոփ, սիստեմական կերպով, որպէս զի հնար լինէր մինչև ժողովի բացումը մտածելու, խորհելու, նախապատրաստվելու այս և այն խնդրի քննութեանը. ուր է այն անձի անունը, որը պէտք է ղեկավարէ ժողովը և, կանխիկ պէտք է գլխաւորապէս մասնակցէ պարապմանց ծրագրի կազմելում. վերջապէս մեզանից ումն է յայտնի այն գլխաւոր բանը, թէ ժողովի պարապմունքները ինչպիսի ձևով պէտք է տանել, որպէս զի հնար լինի քաղել նորանից ցանկալի և չօշափելի օգուտը, արդարացնել նորա բարեմիտ աշխատողների յոյսը, հասարակութեան ակնկալութիւնը և մի և նոյն ժամանակ ամօթու չը մնալ, չը կարմրել օտարների առաջ, որոնք մեծամեծ յոյսերով սպասում են մեր ժողովի բացվելուն և գործունէութեան. մտածել ենք արդեօք լուրջ և ամենայն շրջահայեցողութեամբ նախապատրաստել ամեն ինչ, որպէս զի մեր բոլոր աշխատանքը չը վերջանար մի մեծ թաթարրդողով: Թէ այսպէս և թէ այնպէս մենք այսօր կանգնած ենք գործի սկզբին. մեզ վրա պարտք կայ ամենայն լըջութեամբ և ամենայն շրջատեսութեամբ հոգալ նախապահպանող միջոցների վրա, որպէս զի ապագայում չը ծանրանայ ամենիս վրա մեղադրական ակտը: Ուսուցչական ժողովը, Աստուած մի արասցէ, ցանկալի արդիւնքը չը տալով մեզ և պատմութեան սեպհականութիւն դառնալով՝ մեզանից մէկ մէկ ազգը բերան առած կը պահանջէ հաշիւ ու համար մեր գործողութեան և ըստ այնմ կը սևագրէ կամ կը սրբագրէ մեր անունները պատմութեան էջերում: Ահա թէ, ինչու գործը սկսելուց առաջ պէտք է լուրջ և արթուն կերպով խորհել գլխաւոր խնդիրների վրա:

Այս հանգամանքը ի նկատի ունենալով մենք վըստահանում ենք արծարծել այստեղ և հրաւիրել ամենիս ուշադրութիւնը մի կարևորագոյն խնդրի վրա: Անցեալ անգամ մենք խօսեցինք ժողովի պարապմանց ծրագրի մասին և նրա հետ առաջարկեցինք մի ծրագիր՝ յայտնելով որ եթէ նա մասամբ անգամ պիտանաւորվի, մենք գարձեալ գոհ պէտք է լինենք: Ժողովի պարապմանց ծրագիրը նախապատրաստական կարևոր գործերից մէկն է, բայց մի և նոյն ժամանակ ժողովի ապարդիւն և արդիւնաւոր վախճանը շատ մեծ կախում ունի մի ուրիշ հանգամանքից: Մեզ այսօր մտատանջում է այն հարցը թէ ուսուցչական ժողովը ինչպիսի ձևով պէտք է ընթանայ: Պարզենք մեր միտքը. ինչպէս յայտնի է, ուսուցչական ժողովները երկու տեսակ են լինում. մէկ՝ երբ ընտրվում է մի ղեկավար, որը իր առաջը դրած մի մշակված ծրագիր, տեսական ու գործնական պարապմունքներին համեմատ իրագործում է, անցնում է այդ ծրագիրը. ծրագրի մէջ վաղօրօք այնպիսի խնդիրներ են ցուցակագրված, որոնք հաւաքված ուսուցիչների համար ամենահարկաւորն են և համապատասխանը դպրոցներին և

րի մէջ, որ պ. Վիրխօվ, այս բոպէիս Ֆրանկֆուրտում գումարված անթրօպօլօգիական գերմանական ընկերութիւնների ընդհանուր ժողովին ներկայ գտնվելով, այնտեղ էլ մի դասախօսութիւն արեց Անդրկովկասեան նախապատմական գերեզմանատեղերի մասին:

Ա. Արծրունի

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Մուժամբար, 21 յուլիսի

Օդափոխութեան համար Մուժամբար գիւղը գնացած լինելով, այս նամակս կազմում եմ այդ գիւղից: Դավրէժի հայերի ամարանոցը Մուժամբարն է, որ մօտ 40 վերստ հեռաւորութիւն ունի Թաւրիզից՝ դէպի հիւսիս արևելք: Ամառային տօթից և քաղաքային կեանքից յոգնած մարդը, երբոր խուսափելով գնում առանձնանում է մի այդպիսի անկիւնում և սկսում է վարել դաշտային պարզ կեանք, տեղական հանգամանքների փոփոխութիւնները մի կողմից, գիւղական անդորրութիւնը, լեռների, ձորերի և մարգագետինների գեղեցիկ ու բնական տեսքը մի այլ կողմից՝ յիշել են տալիս նորան վաղեմի նահապետական և դիւցազնական ժամանակի մարդկանց դրութիւնը և անցաւորութիւնը, պատկերացնելով իր աչքի առաջ նրանց կեանքի և շարժմունքների բոլոր երևոյթները: Յիշել են տալիս մարդուս հազարաւոր տարիների ընթացքում, այդ գեղեցիկ վայրերում տեղի ունեցած ուրախութեան, տրտմութեան, պատերազմի և հաշտութեան տեսարանները: Յիշել են տալիս մարդուս վերջապէս, որ իր պապերն ու նախնիքը մի ժամանակ նոյնպէս ազատ ապրում են եղել այդ գեղեցկատեսիլ և կանաչազարդ լեռների միջավայրերում, որ կարծես այսօր է դուրս եկել Արարչի հրաշակերտ ձեռքից: Եւ թէ մարդս ինքն էլ ինչու, փոխանակ բնութեան պարգևած այդ արդար վայրերի մէջ բնակվելու, փոխանակ դաշտային մշակութեան և հողագործութեան բնական և հաստատ արդիւնքներով ապրելու, գնում բնակվում է քաղաքի թըթուած և քացախած օդի մէջ, խռնած և խառնիճաղանճ բազմութեան մէջ, ուր ամեն րոպէ սըրտապատառ է լինում իր ապրուստի համար, որ մի գուցէ այսպէս կամ այնպէս լինի, մինչև որ տաժանակիր աշխատութիւնների և չափազանց մտաւոր պարապմունքների տակ կրծքացաւ կամ թոքախտ է ընկնում: Բայց դորա փոխանակ, գիւղականը ոչ թէ իր դրութիւնից դժգոհ է, այլ յայտնի համարձակ դեռ ծաղրում էլ է քաղաքացուն: Ահա ես այստեղ հանում եմ տոկուն և երկաթեայ կամքով հայ գիւղացին, որ մի փոքր էլ նա խօսի: «Ի՞նչ էք մտել էդ քաղաքի նեխած քնջերումը տանջվում և հիւանդանում, օրհնած, մի դուրս եկէք էս Աստու ստեղծած պայծառ տեղերը, բաս, չէք տեսնում մեր էս բարձր և բարեկի սարերը որ ձեր եօթը տակ իրար վրա շինած տներից և պալատներից աւելի դուրեկան են, տօ, եկէք խմեցէք մեր էս խոխոջաձայն գետի անուշ ջուրը, որ ձեր աւազանների և շատրուանների ջրից շատ աւելի մարսողական է, վերկացէք մանեկէք էս սիրուն չիմաններումը, որ ձեր պարտէզներից և այգիներից հազար անգամ հով են և զուարթացնող: Պարոններ, էս ոչխարների թազայ և փրփրուն կաթը խմեցէք, թան խմեցէք, մածուն և կարագ կերէք սպիտակ լաւաշով և դուք կը տեսնէք թէ ինչքան կօգնեն դրանք ձեր խանգարված առողջութեանը: Կաթեղէնից մի հեռացէք, որովհետև մեր մարմինը դրանցից են սնունդ առել, գիւղը մի արհամարհեցէք, որովհետև ձեր հայրերն էլ նախնական ժամանակներից գիւղից են իջել քաղաքները: Դուք աւելի սիրեցէք պարզ կեանքը:»

Թողնելով ամարանոցի կամ դաշտային կեանքի ինձ վրա սրած հարիւրաւոր զանազանակերպ տըպաւորութիւնների նկարագրութիւնը, ես դառնում եմ խսկապէս Մուժամբարի վրա մի քանի խօսք ասելու: Մուժամբարը հին ժամանակներից մինչև այսօր միշտ եղել է հայաբնակ. այսօր նըրա ազգաբնակութիւնը 100-ից աւելի հայ գերդաստաններից է բաղկացած, ունի 2 քահանայ, մի եկեղեցի, մի ուխտատեղի և մի անուանական դպրոց: Ես մի քանի անգամ առիթ ունեցայ այդ խղճալի դպրոցը մտնելու, որ եկեղեցու բագումն էր: Մենակ մի տխուր սենեակից էր կազմված այդ դպրոց ասածը, որ ոչ մի մխիթարական երևոյթ և ոչ մի ուսման առարկայ չունէր իր մէջ: Իւրաքանչիւր անգամ մտնելուս 4, 5 կամ որ աւելին էր 7 աշակերտ տեսայ նստած առանց վարժապետի: Նրանք եօթն կամ ութնամեայ անմեղ, բայց ուշիմ մանուկներ էին և պատրաստ հարցման պատասխանելու: Ո՞ւր է ձեր վարժապետը, հարցրի ես:—Գնացել է քաղաքը, որ մեզ համար մի գրատախտակ բերէ, բռռացին ամենքը: Յետոյ փորձեցի որ իրանց բազմատեսակ դասագրքերի կտորտանքների վրա մի հասարակ վարժութիւն կարդալ տամ, բայց իզուր էր, ոչ ոք նրանց ոչինչ չէր սովրեցրել, թէև իրանք ճարտար բըլբըլում էին, որպէս թէ կարդում են, սակայն վանկերն անգամ չէին կարողանում որոշել: Մի ուրիշին հարցրի, դու 15 գառն էիր տարել արածացնելու, դրանցից եօթը յանձնեցիր քո ընկեր Գրիգորին, քանիսը կը մնայ քեզ մօտ,—պատասխանեց ութը: Նորանից դարձեալ հարցրի, այս ձեր պատուհանը, որ ապակիներ չունի, եթէ ուզենանք ապակի գցել, քանի՞ ապակի պէտք կը լինի: Այս հարցման չը կարողացաւ պատասխանել, որովհետև հարցը իրան ծանօթ բան չէր, իր կեանքի շրջանակից դուրս բան էր և գուցէ երեխան ապակիով պատուհանի վրա գաղափար անգամ չունէր: Բայց զարմանքն այն է, որ 100 գերդաստան 7 աշակերտ է տալիս դպրոցին, թէև ասում էին որ այդ թիւը ձմեռը բազմանում է: Յուսալի է որ գիւղի՝ տէր Յակոբ և տէր Մըկրտիչ աւագ քահանաները, որոնք խոհեմ և պատկառելի անձնաւորութիւններ են և բաւականին կարողութիւն ունեն, իրանց համխաների հետ հոգան իրանց երեխաների խղճալի դրութիւնը: Մխիթար բէգը, որ գիւղի ամենաերևելի և բաջ տղամարդն է, անշուշտ իր աջակցութիւնը կը խոստանայ նրանց: Յայտնի բան է, որ դպրոցին անսովոր գիւղացիք՝ աւելի սիրում են իրանց երեխաներին հօտաղ և գառնարած տեսնել, քան թէ աշակերտ, բայց այդ դէպքում մեր արժանայարգ քահանաներին է մնում լաւ բացատրել ժողովրդին այդ կէտը, որ մանուկը փոքր ի շատէ իր մայրենի լեզուն սովրելուց յետ, դաշտումը վար անելիս փոխանակ թուրքերէն լեզուով «ալաբաշմ գեալ» երգելու, մեր բանաստեղծ պատկանեանի «Շինականի երգը կամ դէհ քաշեցէք իմ զոյգ եզներս» երգերը կասէ և կը գիտենայ, հանդերձ ուրիշ օգտակար գիտելիքներով, որ կը սովրէ մասնաւորապէս դպրոցում, որոնք կարող են իր դաշտային մշակութիւնները թեթևացնել և հեշտացնել: Եկեղեցին, որ շինված է 200 տարի առաջ, մի գեղեցիկ քարաշէն և խիստ ամուր կառուցուածք է սրբատաշ քարերով բարձր կամարակապ, այնպէս ամուր, որ ժամանակի հոսանքը և ահարկու երկրաշարժների ցնցմունքները, մինչև այսօր չեն կարողացել նորա և ոչ մի քարն անգամ տեղից շարժեցնել և պէտք է ասած, որ դեռ այդ եկեղեցին մի քանի հարիւր տարիներ այդպէս կանգուն կը մնայ: Իսկ ուխտատեղին մի հասարակ և աղիւսաշէն փոքրիկ եկեղեցի է Մուժամբարին կից եղած լերան կատարի վրա շինված, զուրկ զարդարանքից և դուռը միշտ բաց թողնված, ուր ուխտի են գնում բարեպաշտները՝ թէ Թաւրիզից և թէ զանազան հայ գիւղերից: Դա կրում է Աներևոյթ անունը շատ վաղ ժամանակներից, բայց թէ ինչ և ով է աներևոյթ եղել, ոչինչ պատմական և աւանդական հաստատ յիշատակարան չը կայ: Մտնելով Աներևոյթի եկեղեցին, ես հետաքրքրվեցայ իմանալու, թէ այդ ուխտատեղին ինչ արձանագրութիւն կամ յիշատակարան ունի: Ոչինչ չը գտնելով մտայ նրա խորանը, ուր կար միայն մի հին ձեռագիր աւետարան փոշիների տակ, որ կրում էր հայոց ռ. ճ. ի. ա.=1121 թուականը:

Մուժամբարը մի լեռնային գիւղ է, որ ընկած է մի երկար ձորակի մէջ. նրա ջուրը խիստ առողջարար է և անուշ, իսկ օդը սքանչելի, այնպէս որ եւրոպացիք հիացմունքով են գնում ամառը այնտեղ և երկար ժամանակ մնում: Նրա երկարութիւնը կը լինի մօտ 14 վերստ, իսկ լայնութիւնը հազիւ 6 վերստ: Այդ ընդարձակածաւալ տարածութեան վրա վխտում են հազարաւոր փոքրիկ լեռներ և բլուրներ, համարեա թէ բոլորն էլ իրարու կպած, չղթայաձև, սիրուն և սրածայր կատարներով, որոց ամբողջ տարածութեան վրա հայ գիւղացին ցցում է իր սերմը և առատօրէն փոխարէն ստանում: Ահա այդ լեռներից բխած հարիւրաւոր աղբիւրներից է կազմվում Մուժամբարի անուշահամ գետը, որոնք վազելով գալիս են դէպի ձորակը և գետը բաղկացնում: Այդ գետի մէջ խառնվում է և մի այլ հանքային սառն ջուր, որ գիւղացիք նրան «Ղէյնար» են ասում, այսինքն եռացող, որովհետև դա, ջերմուկների պէս եռալով դուրս է գալիս մի որոշեալ տեղից ահագին քանակութեամբ և լցվում է գետը, Մուժամբարից համարեա մի վերստ հեռու: Ղէյնարը բժշկական յատկութիւն ունի, նրա մէջ լուացվում են և առողջութիւն ստանում: Կան մարդիկ որ այդ ջուրը խմում են, թէև տլիպ է և փոթոթահամ, բայց դաժան չէ, օրինակ երբ ես գնում եմ լողալու, մի քանի բուռն էլ խմում եմ, նրա համը մօտ է եռացած sodium-ի կամ թէ ասենք limonade gaseuse-ի, թէև ոչ այդչափ անուշ: Մուժամբարցիք այդ գետի ջրով միայն իրանց ծառատունկերը, պարտէզները և մարգագետինները են ջրում, որոնք գըտնվում են ձորի տարածութեան վրա և մի քանի ուրիշ գիւղեր թրջում, իսկ մուժամբարցոց ցանքերը ըստ որում լինում են ձորից բարձր, այսինքն լեռների վրա, ոռոգվում են լիապէս բնութիւնից: Վերջապէս Մուժամբարը այն գիւղերից է, որոց շատ քիչերը կը նմանվեն: Նրա այժմեան արժողութիւնն է 20 հազար րուբլի, բայց տարեկան արդիւնքը հասնում է մինչև 4 հազար րուբլու, իսկ թանգութեան ժամանակ աւելի ևս: Ահա մի համեղ պատառ մեր երկրի հարուստ հայերի համար, որ ոչ ոք սիրտ չէ անում նրանցից գնելու, այն էլ մի այդպիսի կալուած, հաստատ եկամուտով և հաստատ հողով, որին ոչ Կասպից ծովը կարող է վտանգ սպառնալ, ոչ վաճառքի գների ցածրանալը և ոչ էլ Օդէսայի կուրսի այս և այն հանգամանքը: Ի՞նչ կասէք, զարմանք չէ արդեօք, որ մի այդպիսի հաստատ կալուածքի չեն մտնում մեր երկրի հայերից 100, 150 մինչև 200 հազար րուբլ ունեցող կապիտալիստները: Մուժամբարի մի լաւ յատկութիւնն էլ այն է, որ քաղաքին խիստ մօտ է, նրանում գոյացած բոլոր բերքերը հեշտութեամբ կարելի է բերել և քաղաքումը ծախել: Բացի դրանից մի այլ լաւ յատկութիւն ևս ունի, որ շատ թանգագին է: Օրինակ այդ գիւղը ոչ թէ միայն երբեմն ծառայում է օդափոխութեան և զուարճութեան համար, այլ դա մի լաւ պատսպարան է խօլերայի ժամանակ, երբ հայերն ուզում են քաղաքից դուրս գնալ և հեռանալ, ո՞ւր գնան, պարսից գիւղերը անկարելի է, ուրիշ գիւղ և տեղ, համարեա թէ յարմար չեն, ուրեմն մնում է մի նեք, Մուժամբար:

Լսեցի որ Թաւրիզ ժամանել է «Առողջապահա-

ուսուցիչներին որոշեալ ժամանակում: Իւրաքանչիւր խնդիրը ղեկավարը ուղղակի ինքն չէ սովրեցնում և չէ լուծում. նա ծրագրի այս և այն խնդրի վրա հաւաքում է իւրաքանչիւր ուսուցչի կարծիքը, լսում է փորձառու ուսուցիչների գործնականութեան մէջ հասած կամ իրագործելի յարմարութիւնը այս և այն խնդրի վրա, վիճաբանել է տալիս միմեանց, իսկ այնուհետև ինքն յայտնում է իր վճռական կարծիքը այս և այն նիւթի մասին, որպէս մանկավարժութեան նորագոյն ընդունված և նրա օգտակար գործադրութիւնը և հետևանքը ճանաչված մի կարծիք:—Երկրորդ տեսակ ժողովներում լինում են մի քանի նախագահներ. այդ տեսակ ժողովներում ուսուցիչները աւելի բարձր և համահաւասար զարգացման և խելքի տէր մարդիկ են. այստեղ ամբիոնից կարդացվում են գլխաւորապէս ռեֆերատներ, այնուհետև սկսվում է վիճաբանութիւնը, որտեղ մասնակցում են ամենքը, որպէս համահաւասար զարգացման տէր մարդիկ: Արդ՝ ի նկատի ունենալով մեր հանգամանքները, մեր ուսուցիչների գիտութեանց պաշարը, նոցա զարգացման չափը, արդեօք ո՞ր տեսակը պէտք է համարել համապատասխան և օգտակար գործի արդիւնաւոր վախճանին: Մենք երկրորդ տեսակի վրա նայում ենք կասկածանքով և ենթադրում ենք՝ թէ ինչպէս մէկը, բարձրանալով ամբիոն և կարդալով իր ռեֆերատը այս և այն, գլխաւորապէս խրթին, հարցի վրա, մեր ուսուցիչների մեծագոյն մասը պէտք է թողնէ պասսիվ դրութեան մէջ և ժողովը փոխանակ հարստացնելու նրանց միտքը մանկավարժութեան նորագոյն մտքերով և տալու նոցա թարմ պաշար առողջ մանկավարժական գաղափարների,—ձեռնունայն պէտք է ճանապարհ գցէ նրանց: Այստեղ արդէն խօսողները և վիճաբանողները պէտք է մի քանիսը լինեն միայն և գլխաւորապէս նրանք, որոնք համեմատաբար աւելի քիչ կարօտութիւն ունեն ուսուցչական ժողովներից օգտվելու: Մեր խօսքերը հաստատելու համար՝ այսինքն առաջին տեսակ ուսուցանող ժողովի յարմարութիւնը ակընյայտնի անելու համար հարկաւոր է այստեղ մի փոքր կանգ առնել և ըէալ աչքով քննել թէ մենք այժմս մանկավարժական զարգացման կողմից ո՞ր շրջանումն ենք գտնվում: Մենք ամենից առաջ խնդրում ենք կարճատես օպտիմիստների վրա, որոնք մի առանձին հրճուանքով յայտնում են հաստատապէս, որ այբծեռ-ի ժամանակը բոլորովին անցաւ, վերացաւ և մենք այժմ ամեն տեղ տեսնում ենք նորագոյն մեթօդների գործադրութիւնը: Այո՛, կը պատասխանենք մենք, վերացան մեր միջից հին ձևերը և մտան նորերը, բայց հարկաւոր է տեսնել թէ այդ նոր ձևերը ինչ հրաշալի կերպով են գործադրվում մեր մէջ, ինչպիսի խորը արմատներ են ձգել և ինչպէս են իւրացրել ուսուցիչները:—Մենք թօթափելով մեզանից հին ձևերը և եղանակները, մտել ենք նոր շրջանի մէջ, բայց այդ շրջանում մենք կատարելապէս մոլորվել ենք և պղտորել ենք մեր մտքերը. այս դրութիւնը աւելի ցաւալի և անտանելի է անում մեր վիճակը: Այսպէս օրինակ՝ հին վարժապետը մի հաստատ մեթօդ ունէր իր համար. նա այդ, թէև վնասակար, մեթօդով սովրեցնում էր աշակերտին գրագիտութիւնը. հին ուսումնարանը ունէր իր մէջ հաստատ սկզբունք. աշակերտը այդտեղ շատ էր պարապում ինքնուրոյն կերպով. ինքնագործունէութիւն, ինքնաշխատութիւն շատ կար նորա մէջ. և ահա հին վարժապետը փոխվելով մեր մէջ նոր մանկավարժի, մանկավարժական նորագոյն եղանակի անունով շպրտում է այբ-բէն—աբ բեթացնող հեգական եղանակը և վերցնելով «Մայրենի լեզուի» առաջին «շուն» բառը, սկսում է նորագոյն հնչական—վերլուծական եղանակով դաս տալ աշակերտին. բայց խեղճը մի քանի շաբաթ քրտնելուց, վերլուծելուց, շվշվացնելուց, շչելուց և շառաչելուց յետոյ, եղան ու կատուի ձայներ հանելուց յետոյ, յանկարծ աշակերտի բերանից, աւաղ, որպէս պատասխան, շուն բառի տեղ ըստանում է—մի փառաւոր կատու. «հաւ» բառի տեղ՝ մի սպիտակ բադ և այլն և այլն....

Հին ուսումնարանը ունէր իր մէջ ինչպէս վերը յիշեցինք մի գեղեցիկ էլեմենտ՝ աշակերտի ինքնաշխատութիւնը, ինքնագործունէութիւնը, թէպէտ ի հարկէ ծուռը, անկանոն կերպով առաջնորդված: Եւ ահա նոր մանկավարժը հալածելով դպրոցից այդ գեղեցիկ և անհրաժեշտ տարրը, կամենում է որ ուսումն լինի հեշտ և մատչելի մանկան համար... իսկ դորա համար նա սկսում է մատակարարել ուսումնքը ծվծվացնելով, ծիծաղելով, ծափ տալով, խաղ և պարով, դերասանական շարժուածքներով և զանազան կատակերգութիւններով... և այս բոլորը, ի հարկէ, համաձայն մանկավարժութեան նորագոյն պահանջի: Բայց մեզ շատ լաւ յայտնի է թէ մեր ուսուցիչները պղտորվելով «նոր մեթօդների մէջ», ինչպէս հայհոյանքի, անէծքի և արտասուքի առարկայ են դարձրել «նոր մեթօդն» էլ, մանկավարժութիւնն էլ, Պեստալօցցիին էլ....

Մեզ պէտք է ահա այսպիսի հանգամանքներ ի նկատի ունենալ և ըստ այնմ լուրջ կերպով լուծել մեր դրած հարցը՝ ուսուցչական ժողովի պարապմանց ձևի մասին:—Մենք առ այժմ փակում ենք մեր նամակը, մեզ մնում է ջերմաջերմ կերպով շնորհաւորել «Մշակի» միջոցով ներկայ ուսուցչական ժողովը. մեզ մնում է ցանկալ նորան արդիւնաւոր և գեղեցիկ վախճան. մեզ մնում է մաղթել, որ ներկայ ուսուցչական ժողովը արդարացնէ նորա բարեմիտ աշխատաւորների յոյսերը և ակնկալութիւնը, և ընդ սմին հիմք լինի կանոնաւոր շարունակ ժողովների, որ նա լոյս սփռէ մեր դպրոցների և նորա գործողների՝ ուսուցիչների և վարժուհիների վրա *) և կանգնացնէ նոցա իրանց բարձր և վսեմ կոչման վրա. իսկ յետոյ մենք կարծարծենք ուսուցչի անձնաւորութեան խնդիրը, որից կախված է ամենայն բան...

Կ. Թէմ.

*) Մինչև այժմ մենք չը կարդացինք վարժուհիների մասնակցութեան վերաբերութեամբ կարծիքներ. միթէ մի այսպիսի ժողովից նոքա մասն չը պէտք է ունենան. չէ՞ որ մենք ունենք տիկ. Բաբայեանցի պէս մի կրթված մանկական պարտիզպանուհի, և քիչ թէ շատ յայտնի ուսուցչուհիներ՝ օր. օր. Քալանթարեան, Տէր-Մովսիսեան, Յովհաննիսեան և այլն:

Ծ. Հ.

կան Թերթի» խմբագիր և բժիշկ Լեոն Տիգրանեանցը, որ ռուսաց կառավարութեան հրամանով գնում է Սովուքբուլաղ, այդ կողմերում երբեմն երևացող ժանտախտամման հիւանդութիւնը քննելու։

Այս տարի Ատրպատականում հունձքը շատ լաւ չէ, թէ գիւղերում և թէ քաղաքներում ցորենի գինը բարձր է։

Արմենակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, 17 օգոստոսի։ Վօլգան քաղաքի մօտ նուազեց, շոգենաւերը չեն մօտենում։

ՏԱԳԱՆՐՕԳ, 17 օգոստոսի։ Երեք օր տևող հրդեհից ոչնչացրած են հին վաճառանոցի շինութիւնները մինչև Ալէքսանդր I-ի արձանը։ Այրվեցաւ Չեբանենկօի մակարօնի գործարանը։ Վեց մարդիկ կորել են։

ԿԻԵՎ, 17 օգոստոսի։ Բատօմիրլի մէջ դատարանը դատապարտեց Կրասելօվկա գիւղի 12 աղանդաւորներին, անցեալ տարվայ դեկտեմբերին հրէական անկարգութիւններ գործելու և հրէաներին կողոպտելու համար, երկուսին կալանաւորվածների րօտան 3, իսկ միացածներին մէկ ու կէս տարով։

ԼՕՆԴՕՆ, 17 օգոստոսի։ Եգիպտացիները յետ են քաշվում դէպի Գացիգ, գցելով իրանց զէնքերը։ Անգլիական թագուհին շնորհաւորեց Ուէլսլէյին նրա յաղթութիւնները։

ՎԻԷՆՆԱ, 17 օգոստոսի։ Խեդիվի ադիւտանտին արգելված է Տիրօլի մէջ մարդիկ հաւաքել եգիպտական ժանդարմերիայի համար։

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԻԱ, 17 օգոստոսի։ Ցերիդ և Սուլթան փաշաները ուղարկված են Իզմայիլիայից իբրև խեդիվի գործակատարներ անգլիական զօրքերի մօտ։

ԼՕՆԴՕՆ, 17 օգոստոսի։ „Times“ լրագիրը հաղորդում է, որ հնդկական Սալիմ քաղաքի մէջ ինդուսների և մահմեդականների մէջ կրօնական շարժում սկսվեցաւ։ Անգթութիւններ են կատարված։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 օգոստոսի։ 1853 թուականի օրէնքը փոփոխելով, Բարձրագոյն թոյլ է տուած աղանդաւորներին Անդրկովկասի մէջ բնակութիւն հաստատել ընդհանուր հիմունքների վրա։ Ռուսանողներին բոլորվին արգելվում է տալ ներկայացումներ, կօնցերտներ, ընթերցանութիւններ, բարեգործական նպատակներով նուիրատւութիւններ հաւաքել, իսկ զանազան հիմնարկութիւններին թոյլ է տրվում այն պայմանով, որ պօլիցիան հսկէ տոմսակների վաճառման, հաշիւների վրա և եկամուտի ծախսելու վրա։ Տեխնիկական ընկերութեան ժողովը Մօսկվայի մէջ բացվում է օգոստոսի 23-ին։ Օդեսայի մէջ սկսած է երկաթուղու շինելը նաւահանգստից մինչև Պերեսիպ։ Հեծալազօրքերի գունդերից վեց էսկադրօնների կազմելը վերջնականապէս վճռված է։

ԱԹԷՆՔ, 17 օգոստոսի։ Լարիսայի մէջ մեծ վրդովմունք է տիրում, որովհետև այնտեղ եկան 800 թիւրքեր կարամդերեն սահմանակից տեղը ուժով գրաւելու համար։ Գեներալ Գրիվեն պատրաստվում է նրանց ընդդիմադրելու։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 օգոստոսի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 82 կ., երրորդ 90 50½ ր., չորրորդ 90 ր. ½ կ., հինգերորդ 90 ր. ½ կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 215 ր. 75 կ., երկրորդ 213 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 89 ր. 62½ կ., երկրորդ 89 ր. 50½ կ., երրորդ 89 ր. 62 կ., ոսկի 8 ր. 23 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,12 պէնս, Ամստերդամի վրա արժէ 121,87 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 205 մարկ 75 պֆ., փարիզի վրա արժէ 253 ֆրանկ 50 սանտիմ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼԷՕՆԻԴ ՖԷՕԴՕՐՕՎԻՉ ԿՆԻՆԱ հասաւ **Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ** Թիֆլիսի երաժշտական ուսումնարանի հրաւէրով և յայտնում է, որ բացի իր պարապմունքներից ուսումնարանի մէջ նա մասնաւոր **ԴԱՍԵՐ** կը տայ պիանօի վրա ածելու համար թէ իր **ՏԱՆԸ** և թէ տանից **ԴՈՒՐՍ**։ Ընդունում է սկսող երեխաներին, նոյնպէս և **ԲԱՐՁՐ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ** համար։ Պայմանների մասին կարելի է նրա հետ խօսել ամեն օր 1—3 ժամը Թիֆլիսի երաժշտական ուսումնարանի մէջ։ **ԳՐԻԲՕԵԴՕՎՍԿԱՅԱ** փողոց (նախկին կամենդատսկայա) տուն **ՏԷՐ-ՂՈՒԿԱՍՕՎԻ № 6**։

(ե. հ. շ.) 2—12

Լոյս տեսան „ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ“ առաջին և երկրորդ համարները։ Ստորագրուել կարելի է Վ. Շահվերդեանի լրագրական գործակալութեան խանութում և Պ. Ծատուրեանի դէպօյում։ Տարեկան գինն է **ՀԻՆԳ** րուբլի։

ԹԷՅ առաջին հունձի այս տարի չափազանց գոյնաւոր և հոտաւէտ։ Այդ թէյից **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ** մէջ ստացված է 50,000 ֆունտ և ծախվում է 25% էժան և աւելի լաւ քան թէ ուրիշ տեղ։ Օրինակ. Լաւ ԿՕՆԳՕ թէյ 1 ր.—1 ր. 20 կոպ., պատուական ՍԱՆՑԱ թէյ 1 ր. 40 կ., հիանալի ՄՕՆԻԿ թէյ 1 ր. 60 կ. այս թէյ ամեն տեղ ծախվում է 2 ր.—2 ր. 50 կ., գեղեցիկ ԿԱՑՍԱՈՒ թէյ 1 ր. 80 կ. և ամենալաւ ֆու-չու-ֆու թէյ 2 ր. մաքուր թէյ առանց թղթի։ Նոյն տեղը սովորաբար լինում են 500 երկաթէ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ 6 ր.—60 ր., երկաթէ ԳՐԻՉՆԵՐ ամբողջ Անդրկովկասի համար, շօկօլադ Ֆրայ, Շեվիլգի ԴԱՆԱԿՆԵՐ, վերականգնող ՄԱԿՄԱՍՏԵՐ մազերի համար, հրացաններ ԳԱՈՒ, ՌԵՎՕԼՎԵՐՆԵՐ Վեբլի, ԹԱՄԲԵՐ Բարնեբիի, Կօլմանի ներշերտայ, ԱԼԲՕՄՆԵՐ Շվարցի կէս գնով։ **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹ, ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԷՅՈՒՄ № 156, 157, 158, 159 և 100**։

26—100

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ նախապատրաստութիւնները հոգացող կարգադրիչ յանձնաժողովը խնդրում է այն պարոններին, որոնք որ և է **ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ** ցանկանում են ստանալ **ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՑ** կամ հաղորդել նորան, որ բարեհաճեն **ՇՆՈՐՀ ԲԵՐԵԼ** նրա **ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԷՐԷԻ ՄԷՋ № 170**։ Գրասենեակը բաց է **ԱՄԵՆ ՕՐ** առաւօտեան 9 ժամից մինչև 11 ժամը։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ անդամակցութեան **ՏՈՄՍԱԿ** ցանկացողները կարող են ստանալ Ուսուցչական ժողովի **ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՈՒՄ**, որ գտնվում է **ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԷՐԷՅՈՒՄ № 170**. ՏՈՄՍԱԿԻ գինը 2 րուբլ է։

ԿԼԻՒՉԱՐՕՎԻ ԵՒ ՋԱԳՈՒՄԵՆՈՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ մէջ (Սադօվայա փողոց № 38) բացվում է 4-րդ դասատուն և մի բաժին փոքրերի համար։ Աշակերտների ընդունելութիւնը օգոստոսի 25-ից, ուսումը սեպտեմբերի 1-ից է սկսվելու։

3—3

ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.

Լ. ճեմարանի վարչութիւնը՝ իր մասնագիտական դասատների՝ 1872 թ. Բարձրագոյն իշխանութիւնից հաստատված կանոնադրութեան § 175 և 179 յօդուածների հիման վրա և 1863 տարվոյ համալսարանական կանոնադրութեան § 68, 69 յօդ. հրատարակելով, որ Լազարեան ճեմարանում ազատ է Հայոց լեզուի և հայկաբանութեան պրօֆեսօրի պաշտօնը, հրաւիրում է այս պաշտօնի ցանկացողներին՝ յայտնել իրանց ցանկութիւնը ճեմարանիս դիրեկտօրին մինչև հոկտեմբեր ամիսը և ընդ նմին՝ պիտի ուղարկեն դօկտօրի ուսումնական դիպլօմը, իրանց ուսումնական երկասիրութիւնները և այն վկայաթղթերը, որոնք անհրաժեշտ են պետական ծառայութիւն մտնելու։ Օրդինարնի և էկստրաօրդինարնի պրօֆեսօրի պաշտօնը ստանալու համար պահանջվում է դօկտօրի աստիճանը. իսկ դօցենտ կարող է լինել և մագիստրոսը։ Դօցենտը ստանում է 1200 րուբլի ռոճիկ, էկստրաօրդինարնի պրօֆէսօրը 2000 ր., օրդինարնի 3000 ր., և ըստ պաշտօնի՝ առաջինը համարվում է VII դասակարգում, երկրորդը VI-ում, և երրորդը V-ում։ Նոքա ձեռք են բերում պետական ծառայութեան յատուկ իրաւունքներ և կայսերական համալսարանների դասատուներին հաւասար իրաւունք ունեն թօշակ ստանալու։

2—3

ՕԳՈՍՏՈՍ ԱՄՍԻ ՄԷԿԻՑ

ՍԿՍԵՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԵԼ ՎԻԷՆՆԱՅՈՒՄ

L'ORIENTAL

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԹԵՐԹԸ, ԱՄԻՍԸ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ։

„Ժուրնալ դ'Օրիան“ լրագրի հին բաժանորդներին դադարեցրած թերթի տեղ կուղարկվի այդ նոր հրատարակութիւնը։

„L'Oriental“ թերթի տարեկան գինը 8 րուբլ է, կէս տարվանը 4 րուբլ։

Գրվել կարելի է „ՄՇԱԿԻ“ խմբագրութեան մէջ, կամ ուղղակի Վիէննայում դիմելով հետևեալ հասցէով. Vienne (Autriche) M. F. Salles I. Neuer Markt 9.

Միջի փողոց, կաթօլիչեսկայա փողոցի անկիւն № 13.

Աւելի էժան, քան թէ ուրիշ տեղ ծախվում են. ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԵԲԵԼ ամենայն տեսակ, Ֆրանսիական և անգլիական երկաթէ ԿՐԱՎԱԹՆԵՐ 8—30 ր., ճամպրուկներ 250—25 ր., սակվօյաժներ 1. 30—12 ր., սունդուկներ ճանապարհի 6—35 ր., մառաններ (погребцы) 6—25 ր., սամօվարներ 60 կ.—1.25 ֆունտը., կուխօնի պղնձէ ամաններ, գերմանիայի երկաթէ էմալով ամաններ. ումիվալնիկներ մրամօրնի 38 ր.—75 ր., հրացաններ երկու լուլանի 6—32 ր., ռէվօլվէրներ ամենայն տեսակ 3. 50—30 ր., պատրոններ. (գուլլաներ) ռէվօլվէրի, սիգար Ռէնգարդի ֆաբրիկից. պապիրօս և թամբաքու կուշնարօվի գիլզի պապիրօզի. 5,000 ՖՈՒՆՏ ԹԷՅ (չայ) ԵՂ. ՊԱՊՕՎՆԵՐԻ, բիսկվիտ. (սուխար չայու և կաֆէի) Էյնէմի. կօֆէ Էյնէմի և Միխէյլօնի. Պետերբուրգում 40—1 ր. 25 կ. հայելիներ ամենայն տեսակ 28 կ.—240 ր., պրոբկայ գինէվաճառների, հանքային և գարեջրի (для зельтерскихъ водъ и пива) գույթուկ (пухъ), պադնոսներ սամօվարի և չայու, դանակ չանգալ զանազան ֆաբրիկաների 1 ր. 20 կ.—25 ր. դուժինը. գրչակոթներ 1 ր. 80 կ.—5—60 կ. դանակ ջիբի 1—60 կ.—12 ր., դանակ հացի 20 կ.—1 ր., հատը, կուխնի 1—40 մինչև 3—20 կ. պրիբօր. միս կտրելու մաշինայ. Անգլիական ութիներ, Բրիտանիկի չայնիկներ, կաֆէնիկներ ամենայն տեսակ, ջաղացներ կաֆէի համար, ֆիլտեր—ջուր մաքրելու, կրախմալ կարօբկէն 18 կ., վաքս Ֆրանսիայի ժակոյ, թուղթ փոշտի, կանվերտներ, սուրգուչ, մատիտ, գրիչ երկաթէ, գրչակոթ, քարետախտակ, թանաք, թանաքամաններ, պրեսպապիէներ, գդալներ սեղանի և չայու ֆրաժէ, վարշավի և բրիտանիկի դուժինը 1—50 կ. մինչև 12 ր., և չայու 45 կ.—5 ր., չումիչկէք 45 կ.—5 ր., շամադաններ ամեն տեսակ 25 կ.—12 ր. ջուխտ, պօլսապոշկաններ վարշավու, ՌԵՋԻՆԻ ԿԱԼՕՇՆԵՐ, ամեն տեսակ, գուլբաներ կանանց և մարդկերանց 15 կ.—50 կ. ջուխտ, շապիկներ, մարդկերանց գալուստիկներ, գոտիկներ 35 կ.—4—50 կ., հատ, ունձրևի և շոքի. սանդրեր շիրմայու ոսկրէ, գուտապերշովի և փայտէ, շչոտկաներ գլխի, շորի, սապոկի, պոլի և կարտի համար. չուլքի թել (бумага) մատոկի կօճի և շալէ (гарусъ) ֆէլչատկէք մարդկերանց և կանանց, պորտմաններ, քիսաներ, պապիրոսի ամաններ և մանր գալանտերեյնի ապրանքներ, սապոն ամեն տեսակ 3 կ.,—30 կ., կտոր, հոտավէտ ջրեր, պուդրա, Գլիցերին ջրի քացախ, հոտավէտ պարաշոկներ ԿԻԼԵՐԻ ԼԱԲՕՐԱՏՈՐԻՑ. և այլն և այլն և այլն։

Վաճառականներին առանձին պայմաններով և զիջումով վերոյիշեալ ապրանքներ մեծ քանակութեամբ մշտապէս գտնվում են ՄԻՔԱՅԷԼ ՏԷՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆՑԻ պահեստում. (въ складѣ) միջի փողոցում կաթոլիկաց փողոցի անկիւնում № 13.

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Тифлисъ Михаилу Н. Теръ-Никогосову.

Միքայէլ Տէր-Նիկողոսեան

117—180

Միջի փողոց, կաթօլիչեսկայա փողոցի անկիւն № 13.